
SİMKO AĞA İSYANININ TÜRK-İRAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1905-1930)

Effects of Simko Agha Revolt on Turk-Iran Relation (1905-1930)

Mehmet KAYA¹

Geliş: 08.08.2017/ Kabul: 11.10.2017
DOI: 10.29029/busbed.325449

Öz

Tarih boyunca Türkiye-İran arasında birçok ortak nokta olmakla birlikte birçok sorun da mevcuttu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük sorunlar arasında sınır boylarındaki aşiret isyanları olarak görülmektedir.

Bu dönemdeki en büyük isyanlardan biri de Şikak Aşireti'nin lideri olan Simko Ağa İsyanıdır. Simko Ağa isyanının nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür. Simko Ağa'nın ağabeyi Cafer Ağa'nın İran tarafından öldürülmesi, Osmanlı-İran arasında Kotur Bölgesi anlaşmazlığı ve Simko'nun buraya el koyup bir otonom bölge oluşturmak istemesi, Rusya ve İngiltere'nin kışkırtmaları olarak değerlendirilebiliriz.

Simko, bölgeye hâkim olmak için İran'a karşı harekete geçerek Kotur'dan Beher'e kadar olan bölgeyi hâkimiyeti altına alır. Tebriz-Urmiye yolunu kontrol altına alması üzerine İran, Simko Ağa'ya karşı harekete geçer ve tekrar o bölgeyi Simko Ağa'dan geri alır. Simko Ağa ile İran arasında karşılıklı çatışmalar 1930 yılına kadar sürer. İran sonunda Simko Ağa'yı Türkiye'nin yardımıyla tasfiye ederek olayı kendi lehine sonuçlandırır.

Anahtar kelimeler: *Simko Ağa, Türkiye, İran, İsyan*

Absract

Throughout the history there have been many common points between Turkey and Iran but also many problems were existed. After the World War I tribe revolts were considered to be the major important trouble.

1 Yrd. Doç. Dr., Bingöl üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, mehmetkaya1963@gmail.com.

During this epoch the one of the greatest revolt is the Simko Agha who was the head of Shikak forces. The reasons of the Simko Agha revolt can be summarized as these: the murder of Cewer Agha who was brother of Simko Agha by Iranian; the conflict about the Kotur region between Ottoman and Iran and the demand of Simko Agha of capturing and creation of autonomous region; provocation of Russia and England.

Simko has started to move against Iran to control the region and dominated the region from Kotur to Beher. Iran has controlled the Tabriz-Urmia path and retrieved the region again from Simko Agha. The conflict between Simko Agha and Iran has been continued until 1930. Finally Iran liquidated Simko Agha with the help of Turkey and accomplished the event for their own benefit.

Keywords: Simko Agha, Turkey, Iran, revoke

Giriş

Aşiret kavramı, köken itibarıyla Arapça olup büyük aile anlamına gelmektedir. Bu isim kabile karşılığı kullanıldığı gibi kabile altındaki küçük topluluğu ifade etmek için de kullanılmaktadır. Antropologlar ise; Ortadoğu'nun eski göçebe toplulukları için kabile kavramını kullanmaktaydılar (Bkz. Tapper, 2004, s. 23-24). Aşiretin Osmanlı zamanındaki kullanımında ise daha ziyade boyun altında cemaatin üstünde bir anlamda kullanıldığı görülmektedir (Uluerler, 2015, s. 12-13).

Osmanlı arşiv kaynaklarında boy, oymak aşiret ve cemaat deyimleri genellikle aynı anlamı vermektedir (Türkay, 2012, s.17). Kürtlerde ise; aşiret kavramı daha yaygın olup, büyük kalabalık aileler için kullanılmaktadır. Bunun dışında aşiret kavramı Kürtlerde belirsiz ve değişken anlamlarda da kullanılmaktadır. Bunlar aşiret, klan, sülale, taife, mala ve benzeridir (Jwaideh, 1999, s.55-56).

Ön Asya'da yaşayan halklardan olan Kürtler, geçmişten günümüze genel itibarıyla bölgedeki mevcut devletlerin sınırları içinde yaşamış, bağlı buldukları devletlerin iç ve dış politikalarında aktif rol oynamışlardır (Bkz. Atnur, 2014, s.259-26-). XIX. yüzyılın başlarından itibaren Türkiye-İran sınır boylarında önemli Kürt aşiretleri İran'ın iç ve dış siyasetini etkilemişlerdir (Metin, 2012, s. 95).

Nitekim Osmanlı-İran mücadelelerinde, Kürtlerin mezhep itibarıyla sünni olmaları Anadolu Türkleri yanında yer almalarına neden olmuştur. Osmanlı ve İran'ın zayıf oldukları dönemlerde ise emperyalist güçlerden etkilenmişlerdir. Sınırlarda bulunan göçebe boy ve aşiretlerin sık sık yer değiştirerek karşı tarafa gidip gelmeleri bu devletlerinde politikalarını olumsuz etkilemiştir (Bkz.Karadeniz, 2006, s. 361).

Osmanlı ile İran arasında 1639 tarihinde imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla oluşturulan sınır çizgisi mevcut problemleri çözmesi ötesinde yüzyıllarca yaşanacak

gerginliklerinde habercisi olmuştur. Bu antlaşmanın üzerinden yaklaşık üç yüz yıl geçmesine rağmen XIX. yüzyıl hatta XX. yüzyılın ilk yarısına kadar sınırlarda bulunan aşiretlerin sınır sorunları gündeme damgasını vurmuştur (Uluerler, 2015, s.26-27). Her ne kadar XIX. yüzyılda aşiretler ile mücadele Rıza Şah dönemine yansımış olsa da, ilk dönemlerin de kesin bir sonuç alınamamıştır (Bkz. Gürakar, 2012, s. 307).

XIX. yüzyılda Osmanlı-İran sınır boylarındaki aşiret isyanları daha ziyade bölgesel hadiseler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşiretlerin sınır ihlalleri, talan ve şekavet olayları olarak görülmektedir. XX. yüzyılın başlarından itibaren ise I. Dünya savaşı ve sonrasındaki dönemde ilgili devletlerin otoritelerinin zayıflaması ile aşiretler daha fazla eşkıyalık yönü ağır basan eylemlerde bulunmuşlardır (Bkz. Atnur, 2014, s.260).

Hatta bu dönemde yüzlerce yıldır bölgeye hâkim olan ve güç mücadelesi veren Türkiye- İran devletleri 1918 sonuna gelindiğinde bağımsızlıklarını kaybetme riski ile karşı karşıya kalmışlardı (Bkz. Levis, 2011, s.431-433). Bu durum bölgedeki aşiretlerin başına buyruk hareket etmelerine zemin hazırlamıştır.

Nitekim bu dönemden sonra Türk-İran sınır boyların da bir sorun olarak ortaya çıkan ve döneme damgasını vuran Şikak (Şakak) aşiret reisi Simko Ağa'nın isyan faaliyetleri karşımıza çıkmaktadır.

Simko Ağa İsyanının Türk-İran İlişkileri Üzerindeki Etkileri (1905-1930)

İran'daki Kürt aşiretlerine dair bir istihbarat raporunda elde edilen bilgiye göre Kürtler çoğunlukla Azerbaycan, Batı İran ve Türkiye hududunda ikamet etmekteydiler (Bkz. Metin, 2012, s.12). Türkiye ve İran arasında birçok problem olmasıyla birlikte en önemli problemlerden biri sınır boylarındaki Kürt aşiretlerinin isyan faaliyetleridir. Bu isyanlar her iki devleti olumsuz yönde etkilemiştir. Hatta bazen Osmanlı ve İran'ın sınır ötesine askeri hareket yapmalarına neden olmuştur.

Simko Ağa'nın Şikak aşiret mensubu olması, kendisine büyük bir imkân sağlamıştır. Çünkü Şikaklar; Kilis, Diyarbakır, Ergani, Erzurum, Çıldır, Kars, Van, Hakkâri, Mardin, Musul, Halep ve Rakka'ya kadar uzanan büyük bir aşiret olarak anılmıştır (Bkz. Türkay, 2012, s. 132-133). Hatta 943 tarihli 181 numaralı Ekrad ve Azaz Mufassal Tahrir Defteri kayıtlarında Şikak aşiretinin 13 koldan oluştuğu, 355 neferi ve 82 hanesi olduğu görülmüş ayrıca toplam 7180 akçe vergi verdikleri beyan edilmiştir. (Öztürk, 2004, s. 36)

1905'te Simko Ağa'nın aşiret lideri olduğu dönemde İran askeri, siyasi ve iktisadi açıdan ciddi bir sıkıntı içerisine girmiştir. Ülke üzerinde Rus ve İngiliz etkisi artmış, devlet adamları bu iki ülke taraftarlığı konusunda bölünmüşlerdir. Neticede

Meşrutiyet taraftarları ile Şah güçleri arasında mücadele devam etmiş, Rusya'nın Japonya'ya yenilmesini fırsat bilen Osmanlı Devleti, Şikak aşiretinin desteğiyle İran topraklarına girmiştir (Bkz. Atnur, 2014, s.275-276). İran'daki iç karışıklık sürdükçe Osmanlı birlikleri İran içlerinde ilerlemeye devam etmiştir. Bu durum 1913 yılına kadar devam etmiştir. I. Dünya savaşının başladığı sıralarda ve savaş esnasındaki gelişmeler İran'daki merkezi otoriteyi daha da zayıflatmıştır. I. Dünya savaşında tarafsızlığını ilan eden İran, sınır boylarındaki Ermeni, Nasturi ve Kürt aşiretlerinin kendi ve Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerine engel olamamıştır. Bu nedenle I. Dünya savaşında Osmanlı, İran topraklarına girmiş ve bu süreç Mondros Ateşkes antlaşmasına kadar sürmüştür.(Yıldırım, 2011, s.21-23)

Türk-İran sınırları üzerinde bulunan Şikaklar her iki taraf için sürekli sorun çıkardıkları bir gerçektir. 1918 sonu 1919'un başında bulunduğu bölgeye hâkim olmak için harekete geçen Simko Ağa başarılı olunca kendi halkı arasında kahraman, İranlılar için sorun, Osmanlılar ve Mezopotamya'daki İngiliz idaresi için dikkate alınması gereken bir güç olmuştur. Simko Ağa bu savaş esnasında Ruslar, Osmanlılar, Ermeniler, Süryaniler ve İranlılarla birçok kez ittifak kurmuş ve aynı zamanda birçok kez onlarla savaşmıştır (Jwaideh, 1999 s.270).

Simko Ağa 1920'de İran tarafından sıkıştırılınca Türkiye'ye geçerek kendine bağlı alanlarda dağlık bölgelere yerleşmiştir. Türkiye Simko Ağa'yı mülteci olarak kabul edince, Türk-İran ilişkileri gerginleşmiştir. Simko Ağa, Türkiye'den silah ve cephane alarak İran topraklarına girmiş, ancak İran kuvvetleri tarafından püskürtülmüştür. Neticede; Kazım Karabekir'in emriyle İran'a zarar vermemek şartıyla ve sınırdan uzak durmak kaydıyla kalmalarına izin verilmiştir. (Çetinsaya, 2000, s.773)

I. Dünya savaşından sonra İran çok zor bir duruma düşmüş, ciddi bir otorite sorunu ile karşı karşıya kalmıştı. Bu durumu fırsat bilen kabileler, aşiretler ve diğer gruplar hırsızlık, yağma ve talan ile çeşitli isyan faaliyetlerine başlamışlardı (Bkz. Wilber, 1972, s.98). Bu gruplar Eşkiyalık gibi kanunsuz hareketler ile halkı sindirerek, büyük soygunlar gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde bütün ekonomik faaliyetler neredeyse durma noktasına gelmiştir (Bkz. Zoka, 1971, s.35). Bolşevik devrimi ve ardından Rus Kuvvetlerinin İran'ı terk etmesi bu otorite boşluğunu daha da artırmıştır. Rusya'nın bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışan İngiliz etkisine karşı, mevcut İran Hükümeti direnmeye çalışmıştır. İran'ın her yerinde ayaklanmalar görülmeye başlanmıştır.

İran Genel Kurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı olan Rıza Şah, yeni düzenlediği ordusuyla bu isyanlara karşı mücadele etmiştir. Azerbaycan'da Türk Şahsevenler'e, Kermanşah'ta, Belujiler'e ve Horasan'da Kürtlere karşı savaşarak asayışı sağlamayı çalışmıştır. (Abrahamian, 2011, s.118-119) Ayrıca İran hükümetinin bu faaliyetleri İran halkı arasında geniş destek bulmuştur. (Bkz. Touraj, 2012, s. 19)

Sonuç olarak; Simko Ağa isyanı bu ortamda İran’da patlak vermiştir. Simko Ağa’nın isyan etmesinin başlıca nedenleri şunlardır:

- Ağabeyi Cafer Ağa’nın İran hükümeti tarafından öldürülmesi,
- Osmanlı–İran arasında Kotur bölgesi anlaşmazlığı,
- Simko Ağa’nın otorite boşluğundan yararlanarak bu bölgeye el koymak istemesi,

• Rusya ve İngiltere’nin çıkarları doğrultusunda Simko Ağa’nın askeri ve mali yönden desteklemeleri (Yenisey, 2008, s.116).

• Rıza Şah’ın askeri birlikleri sistematik bir biçimde aşiretler üzerine göndermesi, bazen topraklarını ellerinden alırken, bazen geleneklerine hatta giysilerine müdahale etmesi ve onları silahsızlandırıp uysallaştırmak istemesidir. Ayrıca Simko Ağa ve benzeri aşiret reislerini dize getirmek istemesi (Bkz. Abrahamian, 2011, s. 122)&(Bozgeyik, 1981, s.168-169).

• Simko Ağa bağımsız Kürdistan söylemiyle diğer Kürt aşiret ve kabilelerden yardım alma isteğine karşı Herki, Mamaş, Mangur, Dehbokri, Piran, Zarza, Gewrik, Fezullahbegi ve Baneh civarındaki irili ufaklı birçok aşiret ve kabilelerden destek alması (Bruinessen, 2010, s. 92-93).

• 1905-1930 yılları arasında İran’ın Kuzey Batı bölgesinde varlığını devam ettiren Şikak aşiretinin Musul havalisindeki amaçlarına baktığımızda Selmas, Urmiye bölgesiyle Hakkâri sınırları arasında kendilerine bağlı bir devlet kurmak istemesi (Bulut, 2005, s. 215).

Bu sebeplerden dolayı Şikak aşiretinin lideri olan Simko Ağa, Mondros Mü-tarekesi ile birlikte bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmaya çalıştı. Bu arada Osmanlı ordusundan kaçan Kürt askerlerini yanına almasının yanında silah ve mühimmat elde ederek önemli bir güç oluşturdu. Ayrıca Şemdinan bölgesinde etkin bir şahsiyet olan Şeyh Taha ile ittifak kurarak bölgede önemli bir güç haline geldi.

Simko Ağa’nın kısa vadede hedeflerine baktığımızda Ermeni ve Nasturilerin bu havaliye geri dönmelerini engellemek, uzun vadede ise; Şeyh Taha’nın desteği ile bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurmayı (Bkz. Yıldırım, 2011, s.51).

Neticede Simko Ağa harekete geçerek Kotor’dan Beher’e kadar olan bölgeyi ele geçirmiştir. Tebriz–Urmiye yolunu kontrol altına almıştır. 1919 yılı Nisan’ında İran, Selmas’da Simko Ağa kuvvetlerine karşı taarruza geçmiştir. İran Selmas’ı Simko Ağa’dan geri almıştır. Simko Ağa Türkiye sınırına doğru çekilmiştir. Türkiye de Simko Ağa’yı mülteci olarak kabul etmiştir. (ATESE, 347, 23, 16)

Simko Ağa tekrar Türkiye üzerinden silah ve mühimmat almaya başlamıştır. Türkiye’nin Simko Ağa ile işbirliği yapmasının temel amaçları şunlardır:

• Simko Ağa bölgedeki İngiliz tehlikesine, Ermeni ve Nasturi saldırılarına karşı Türkiye'nin yanında yer alması (Çetinsaya, 2000, s.107), (Türkmen, 2007, s.217).

• Türkiye, Simko Ağa'nın Irak Kürtleri arasındaki saygınlığından yararlanarak bu bölgedeki Kürtleri İngilizlere karşı kullanmak (Bulut, 1922, s.224). Ayrıca Türkiye, İngilizlere karşı mücadelesinde Kürt aşiret reisi ve siyasi şahsiyetlerden yararlanmak için Simko Ağa'yı da bu zemine çekmek.

• İran'ın Paris anlaşmasında Osmanlıdan toprak talep etmesi ve hala İran'ın Türk topraklarında gözü olduğunda şüphelenmek (Sonyel, 1999, s.42).

Simko Ağa kuvvetleri 1920 Şubat'ında İran'a mağlup olunca Simko Ağa tekrar Türkiye sınırına yanaşarak Van yoluyla Türkiye'den silah ve cephane talep etmiştir. Simko Ağa 1920 Nisan'ında İran'a karşı yeni bir isyan hareketini başlatmıştır. Neticede Simko Ağa İran kuvvetlerini mağlup etmiştir. İran hükümeti bütün bunları Türkiye'nin, İran'ı işgali olarak yorumlar ve Türkiye'yi protesto eder (Çetinsaya, 2000, s.772). Bununla birlikte karşı harekete geçen İran kuvvetleri yeniden Simko Ağa'yı yener; ancak İran, Simko Ağa ile anlaşarak ve belli şartları kabul ettirerek onu affeder (Yıldırım, 2010, s. 51).

Bir süre sonra Simko Ağa 1921'de karargâhını Mukri'ye taşımış ve Kürt taleplerinin savunuculuğunu yapan, "*Bağımsız Kürdistan*" adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştır. (Jwaideh, 1999 s.270) Aynı zamanda Simko Ağa "*Roji Kurd*" dergisinin yayınlanmasını da sağlamıştır (Kutlay, 2006, s.112). Bu da göstermektedir ki; Simko Ağa sanıldığı kadar cahil olmadığı gibi aynı zamanda modern eylem biçimlerini uygulayan teknolojiyi de kullanan çok yönlü bir kişidir. Simko Ağa'nın 1918 den 1922'ye kadar Urmiye Gölü'nün batı ve güney bölgesinde özerk bir Kürt hükümetini kurduğu, bu hareketin yüzyıl başındaki ilk siyasi Kürt hareketi olduğu iddia edilmektedir (Bkz. Sarıkaya, 2008, s. 253).

Bu sıralarda Sovyet hükümeti Kürtlere "Otonomi" verilmesi konusunda Simko Ağa'nın yanında yer alarak İran hükümeti nezdinde arabuluculuk yapıyordu. Bunun üzerine İran hükümeti 1922'nin ilk yarısında diğer bölgeler de ki arabuluculuğuyla imzalanan ateşkesin şartları şunlardır:

1. Simko Ağa, yanında bulunan Türk askerlerini geri gönderecek,
 2. Urmiye ve Selmas'ın iç işlerine karışmaktan vaz geçecek,
 3. Silah bırakacak,
 4. Lisistan bölgesinde ki köylü halkın zararlarını ödeyecek.
 5. Kardeşi Ahmet Ağa'yı Tebriz'e gönderecek ve devletin gözetiminde olacak
- (Bulut, 1922, s.219-220).

İran'ın bu yöndeki Kürt politikasında Ankara hükümeti rahatsız olmuştur. Türkiye İran'ın Simko Ağa ile olan ilişkilerini kendi denetiminde kurulacak Türkiye-

Irak-İran Kürtlerinden oluşan Otonom bir Kürt devleti projesini uygun bulmuyordu. Bu yüzden Türkiye, İran üzerinde siyasi baskıları artırıp ekonomik yaptırımlar uyguladı (Cin, 2007, s.85-86).

Ancak Simko Ağa, 1921’de yapılan antlaşma şartlarına uymayarak, tekrar İran kuvvetlerine karşı saldırmıştır. Bu arada Rıza Han kuvvetlerince sıkıştırılınca Türkiye’ye kaçmıştır. Simko Ağa Kazım Karabekir’in emriyle silahsızlandırılmak suretiyle sınır boylarından uzak bir yerde tutulmuştur. Kazım Karabekir Simko Ağa’ya verilen desteğinin sebeplerini şöyle ifade etmiştir.

Simko Ağa, Ermeni ve Nasturiler ile muharebelerde bulunuyordu bilhassa Ermenilerin Van’a sarkıntılık etmemesi için Simko Ağa’yı tutuyordum, ayrıca Simko Ağa, Irak bölgesinde İngilizlere karşı mücadele eden Türk birliklerinin İran üzerinden geçmelerine müsaade ediyordu (Yalçın, 2010, s. 328).

1924 yılına gelindiğinde Türkiye ve İngiltere aralarındaki Musul ve sınırlar sorununu çözmek için Cemiyet-i Akvam’a gitmek istiyorlardı. Bunun için her iki devletin de Simko Ağa’nın desteğine ihtiyacı vardı. Bu sorun Milletler Cemiyeti’nin de dikkatini çekmiş ve Milletler Cemiyeti, Tahran yönetimine İran’daki Kürt etnik kimliğinin örtbas edilmesine ve kültürel asimilasyon politikasından vazgeçmesini tavsiye etmiştir (Bkz. Olso, 2010, s. 45-46).

1925’te Türkiye, Şeyh Said isyanı nedeniyle İran’daki Simko Ağa’ya daha akılcı yaklaşp bu isyana destek vermesini önlemeye çalıştı. Musul meselesi yüzünden İngiltere, Türkiye’yi zor duruma düşürmek, aynı zamanda Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne yaklaşmasını önlemeyi amaçlamıştır.

Denilebilir ki; Anadolu’nun doğusunda kısmen etnik, kısmen de dini hareketli olan bir sosyal hassasiyet vardı. İngiliz emperyalizmi çıkarları gereği olarak mevcut Türk hükümetine angarya çıkarmayı hedeflemişti (Çoka, 2004, s.9).

Simko Ağa İran’a karşı 1926’da tekrar isyana kalkıştı. Dilmen yakınlarında ciddi bir yenilgiye uğradı ve Türkiye’ye kaçarak, iltica talebinde bulundu. 21 Temmuz 1926’da bakanlar kurulu kararnamesi ile güvenliği sağlanması şartı ile ilticası kabul edildi. (BCA, 030 18 01, 019, 44, 1) Simko Ağa’nın Türkiye’yi tercih etmesinin en önemli sebebi, Türkler ile aynı mezhebe sahip olması ve aynı zamanda Türkiye’yi kendine yakın hissetmesidir (Averyanov, 2010, s. 238-239). Bir diğer neden de bin yıllık tarihi süreç içerisinde Kürtlerin kendilerini Türkler ile ortak görme anlayışından kaynaklanmaktadır. (Bkz. Balcı, 2010, s.226).

Bu arada Türkiye-İran arasındaki siyasi ilişkiler düzelmeye başladı. 5 Ocak 1926’daki Şah’ın resmi taç giyme merasimine Ankara’dan bir heyet gönderildi ve güvenlik anlaşması yapıldı. Bütün bunlara rağmen Simko Ağa’nın kabul edilmesi şu anlama geliyordu. Türkiye, hala İran’a güvenmiyordu; ancak 1926’da İran yönetimi, Şeyh Said ayaklanmasının ölçeği ve gücü ile Türkiye’nin istikrarını bozacak po-

tansiyeye sahip olduğunu görünce, Simko Ağa'nın faaliyetlerinin kendisi için daha büyük sıkıntılar doğuracağını tahmin ettiğinden, Kürt hareketlerine karşı Türkiye ile müşterek hareket etmesini gerektiği kanısına vardı (Bkz. Olso, 2010, s.462).

Simko Ağa 1926 yılının Ekim ayında Türkiye'den ayrılarak tekrar İran'a saldırınca, İran hükümeti tarafından sıkıştırılınca Irak'a kaçtı. Simko Ağa 1928 yılında tekrar İran sınırındaki Türk topraklarında görüldü. Sonra Irak'a dönerek Hacı Bey Irmağı batısındaki dağlık alanda yaşamaya başladı. Rıza Şah'ın İran'ı eski siyasi ve askeri gücüne kavuşturmasıyla modern devleti tesis etmek için bu isyandan kurtulmak istiyordu (Gurthwarte, 2011, s.207).

Bu arada 22 Haziran 1926 tarihli İran-Türk dostluk antlaşmasına 15 Haziran 1928'de ek bir protokol imzalanmıştır. Buna göre taraflardan birinin saldırıya uğraması durumunda diğer tarafta bu saldırıyı önlemeye çalışacak, önleyemezse iki tarafın ortak çıkarlarına uygun bir biçimde durumu yeniden değerlendirecekti. Söz konusu ek protokolden sonra sınır güvenliğini sağlamak üzere yeni bir sözleşme imzalanmıştır ve daimi bir sınır komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır (Bkz. Yalçın, 2010, s.333-334).

Bütün bunlara rağmen Türk-İran sınır boylarındaki hareketlilik durmadı. Simko Ağa Türkiye-İran-Irak sınır bölgesine yerleşti. İran hükümetinin Tebriz'den gelen bir mektubu ile af edildiğini ve Uşni Valiliğine atandığını bildirmesiyle Uşni'ye hareket eden Simko Ağa buraya varınca İran askerleri tarafından pusuya düşürülerek 12 arkadaşıyla birlikte (18 Temmuz 1930) öldürüldü (Jwaideh,1999, s. 273-274;Cin,2007,s.87-88). Böylece her iki ülkeyi uzun bir süre uğraştıran Simko Ağa isyanı son bulmuştu.

Bu olaylar Türk-İran ticari ilişkilerini etkilediği gibi, siyasi ilişkileri sarsmıştır. Doğudaki bu asayişsizlik İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'yi ziyaret etmesiyle büyük ölçüde çözüme kavuşmuştur.(Özgiray, 2000, s.303-304)

Sonuç

Sonuç olarak; sınır boylarındaki aşiretlerin isyan hareketleri XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren var olup Osmanlı-İran devletleri arasında zaman zaman sorun haline geldikleri bir gerçektir. O dönemde tam olarak çözülemeyen bu sorunlar Cumhuriyet dönemine kadar gelmiştir. Sınır boylarındaki Kürt Aşiretlerinin isyan hareketleri sadece Türk-İran toprakları arasında kalmayıp, diğer sınır komşularını da etkilemiştir. Ayrıca bu konu bazı emperyalist ülkelerin gündemine de oturmuştur.

Bu aşiretlerden biri olarak Şikak aşireti lideri olan Simko Ağa'nın isyanı dikkat çekicidir. Bu isyanın çıktığı dönem, I. Dünya savaşı sonrasında her iki ülkenin ekonomik, siyasi ve askeri açıdan zayıfladığı siyasi otorite boşluğunun olduğu

dönemdir. Yine bu dönem Türkiye'nin Milli Mücadele dönemi ve sonrasında rejim değişikliğine gittiği ve akabinde kurduğu Cumhuriyet rejimini oturtmaya çalıştığı dönemdir. İran'da ise; Kaçar Hanedanlığı'nın son dönemi ve Rıza Han'ın bir süre sonra İran Şahı olarak tahta geçtiği dönemdir.

Neticede bu iki ülkede böyle isyanları zaman zaman destek vermek suretiyle birbirilerine karşı kullanmışlardır. İran, Türkiye sınırlarını güvence altına almak için, nüfus politikası nedeni ile bu aşiret ve diğer Kürt aşiretlerine kucak açarken, Türkiye ise; Doğu Anadolu'da Şeyh Sait isyanından bunları uzak tutmak için destek vermiştir. Bir diğer neden ise; her iki ülkenin bölgedeki idarecilerinin yanlış tutum ve olayları yeterince ciddiye almamalarından ve ferasetten uzak kalmalarından kaynaklanmaktaydı.

Ancak Türkiye ve İran'da rejimler tam oturmaya başladıktan sonra aralarında yaptıkları güvenlik ve diğer anlaşmalarla iki ülke arasında dostane ilişkiler başlamış ve böylece diğer ülkelerden de destek alamayan Simko Ağa, İran tarafından bertaraf edilmiştir. Bunun sonucunda Simko Ağa isyanının başarılı olması engellenmiştir. Rıza Şah ile Mustafa Kemal Atatürk arasındaki ikili görüşmeler, Türkiye İran ilişkilerini olumlu yönde etkilemiş, sadece siyasi ilişkilerin düzeltilmesi ile yetinilmemiş, gümrük, ticaret, kültür ve ulaşım alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

ATAESE, 347,23,16

BCA, 030,18 01,019, 441

Tetkik Eserler

ABRAHAMİAN, E. (2011). *Modern İran Tarihi*, İş bankası Yayınları, İstanbul.

ATABAKI, T. & Bruinessen, M. V. (2010). *İran ve I.Dünya savaşı Büyük Güçlerin Savaş Alanı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ATNUR, E. (2014). "İsmail Ağa Simko'nun Aşireti, Ailesi ve Reisliğinin İlk Yılları", *Tarihte Türkler ve Kürtler*

Sempozyumu Bildiriler, 4.Cilt. Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.

AVERYANOV, P.İ. (2010). *Osmanlı İran Rus Savaşlarında Kürtler (19.yüzyıl)*, Avesta Yayınları, İstanbul.

BALCI, R. (2010). *Osmanlı'nın Doğu Siyaseti*, Çağ Yayınları, İstanbul.

BOZGEYİK, B. (1981). *Bütün Cepheleri ile İran Meselesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

BULUT, F. (2005). *Dar Üçgende Üç İsyân*, Evrensel Basın Yayın, İstanbul.

CİN, B. (2007). *Türkiye-İran Siyasi İlişkileri (1923-1938)*, IQ Kültür sanat Yayıncılık, İstanbul.

- ÇETİNSAYA, G.(2000) , “Milli Mücadeleden Cumhuriyete Türk İran İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, Cilt. XVI,S.48, Ankara. s.773-793
- GARTHWAITE, G.R. (2011). *İran Tarihi, İnkılap Yayınları*, İstanbul.
- GÜRAKAR, T. (2012). *Türkiye ve İran Gelenek, Çağdaşlaşma*, Devrim, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- JWAİDEH, W. (1999). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARADENİZ, Y. (2016). *İran 'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925)*. Bakış Yayınları, İstanbul.
- KARATAY, O. (2012). *İran ile Turan*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KUTAY, N. (2002). *Kürtler*, Fırat Yayınları, İstanbul.
- LEWİS, B. (2011). *Ortadoğu*, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- METİN, B. (2012). *Birinci Dünya Savaşında İran Coğrafyasında Etnik, Dini ve Siyasi Nüfuz Mücadeleleri* Berikan Yayınevi, Ankara.
- METİN, C. (2011). *Emperyalist Çağda Modernleşme (Türk Modernleşmesi ve İran 1800-1941)*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- OLSON, R. (2010). *Kürt Meselesi ve Türkiye-İran İlişkileri*, Avesta Yayınları, İstanbul.
- ÖZGİRAY, A.(2000). “İngiliz Belgeleri Işığında Türk-İran Siyasi İlişkileri”(1920-1938). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, M. (2004). *16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ.
- SARIKAYA, Y. (2008). *Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla İran 'da Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- SONYEL, S.R. (1987). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Cilt,1. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- TAPPER, R. (2004). *İran 'ın Sınır Boylarında Gelişmeler*, İmge Kitapevi, Ankara.
- TOURAJ, A. & ZÜRCHER, E.J. (2012). *Türkiye ve İran 'da Otorite Modernleşme Atatürk ve Rıza Şah Dönemleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TÜRKAY, C. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- TÜRKMAN, S. (2007). *ABD, Ortadoğu ve Türkiye*, Nobel Yayınları, Ankara.
- ULUERLER, S. (2015). *Osmanlı- İran Sınır ve Aşiret (1800-1854)*. Sonçağ Yayınları, Ankara.
- WİLBER, D.N. (1972). *Four Hundied Forty- Six Kings Of İran*, Tahran.
- YALÇIN, S. (2010). *Atatürk 'ün Milli Dış Siyaseti*, Berikan Yayınları, Ankara.
- YENİSEY, G. (2008). *İran 'da Etnopolitik Hareketler 1922-2004*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- YILDIRIM, E. (2011). *Türkiye ve İran İlişkileri 1918-1960*, Giza Yayınları, İstanbul.